

Foaia

pentru

Minte, Anima si Literatura.

N°. 43.

Sambata 25. Noembre

1861.

Adres'a comitatului Zarandu.

(Incheiere din Nr. tr.)

Maiestate! Anesiunea acestui comitatu catra Tiér'a unгурésca s'ar' vedé ca ar' vré a se face pe fundamentulu articlului 21. din legea adusa de diet'a din Posionu la a. 1836, séu pe fundamentulu articlului 6. din legea adusa de diet'a din Posionu la a. 1848.

Noi negamu inse ca acésta anesiune s'ar' poté face pe fundamentulu acelu articlu de legi; pen-truca:

1) Ce se tiene de art. 21. de legea din 1836 adusa in Posionu, acesta nu poté fi obligatoriu pen-tru Transilvani'a si cu atatu mai puşinu pentru comitatulu Zarandului cá parte nedespartita si integ-rante din vécuri a Transilvaniei. Se scie ca pe a-celu tempu Transilvani'a a fostu si este pene in diu'a de astadi tiéra autonoma cu legislatiune propria si independente cu totulu de cea a Ungariei — precum si Ungari'a e asemenea independente de Transilvani'a; asia neci Transilvani'a n'a potutu si nu poté se aduca legi pentru Ungari'a, si éra din contra neci Ungari'a n'a potutu si nu poté aduce legi pentru Transilvania' séu pentru o parte a Transilvaniei, deci Ungari'a si respective diet'a ei n'a fostu competente neci la a. 1836 a aduce articlulu despre care ne e vorb'a, si cu atatu mai puşinu n'a fostu competente cu catu ca in acea dieta neci n'a fostu representatu comitatulu nostru prin deputati din sinulu seu. Reali-sarea si aptivitatea articlului memoratu depinde sin-guru si numa de la acea impregiurare, déca Tran-silvan'a representata in dieta legiuita ar' fi acceptatu acelu articlu intru totu cuprinsulu seu; acésta inse

nu s'a intemplat, din ce óra la a. 1836 neci nu s'a tienutu dieta in Transilvani'a, si apoi neci in dietele posteriori ale Transilvaniei nu s'a adusu neci o lege, prin care s'ar' fi primitu memoratulu art. alu dietei din Posionu. Aci stau doi paptanti faşie, amendoi autonomi, amendoi independenti: Transilvani'a si Un-gari'a; cá Ungari'a se póta luá ceva dela Transil-vani'a, se cere invoirea acesteia; dar' Transilvani'a neciodata nu s'a invoitu cá se céda Zarandulu la Un-gari'a. Apoi chiar' si diet'a dela a. 1836 din Po-sionu anca a conditionatu realisarea articlului 21. dela invoirea dietei transilvane; acésta se vede din acea impregiurare, ca antecesórele Maiestatiei Vóstre a impartesitu acelu articlu cu diet'a Transilvaniei dela a. 1837, in care dieta a fostu representatu si Zaran-dulu, dar' diet'a n'a adusu neci o decisiune in a-cestu obiectu, prin urmare nu la primitu neci atunci neci de atunci incóce neciodata. Precum la a. 1837 (adeca minteni la anulu dupa legea din Posionu), asia si la a. 1841 a fostu chiamati deputatii Zarandului la diet'a Transilvaniei, si intemplantuse cá chiar' a-cesti deputati se aduca inainte intrebarea anesiunei Zarandului catra tiér'a unгурésca, diet'a transilvana, va se dica, representatiunea tieiei, ia dechiaratu de calcatori de juramentu si vindietori de patria. La anulu 1843 comitatulu Zarandului a provocatu pe comitatele tieiei unguresci, cá se abdicé dela legea din 1836 din Posionu, ce aceste se vede ca tacitamente au si facutu; in acésta provocare, aretandu comitatulu nostru starea precaria in care se aflá, a dechiaratu ca la diet'a tieiei unguresci nu va tramite neci decumu deputati; si comitatulu apoi in congregatiunea sea din 2. Aprilie 1843 a aretatu intr'o representatiune catra antecesorele Maiestatiei vóstre causele netramiterei deputatiloru la diet'a Un-gariei, intre cari cause se vede a fi fostu si aceea ca conditionile, supu cari s'a fostu adusu acelu ar-ticlu din Posionu, nu s'au implenit.

Asemene si la diet'a transilvana din a. 1846 a luat parte comitatul nostru prin deputatii sei; si la comitatele tieriei unghuresci a scrisu de nou din congregatiunea sea din 24. Noembre 1846 ca, fiindca drepturile si institutiunile municipale ale comitatului nu sunt garantate prin art 31 din 1836 dela Posionu, asia se nu urgeze anesarea comitatului catra tier'a unghuresca.

Er' in diet'a transilvana din a. 1848 de si a venitu inainte intrebarea anesiunei acestui comitatu catra tier'a unghuresca, dar' diet'a a dato la o parte si n'a luat la desbatere, neci vreo decisiune n'a adusu.

Din tóte aceste se vede, ca comitatul nostru prin trimiterea deputatorilor sei la diet'a transilvana pene la a. 1848 de o parte n'a recunoscutu legea din Posionu dela a. 1836, de alta parte prin convocarile si rescrierile sale la comitatele tieriei unghuresci a dechiarat'o de nevalida si a abrogat'o cu totul; bine sciendu comitatul nostru ca realisarea acelu art. de lege depinde dela invoirea sea cá corpu autonomu, apoi dela invoirea Transilvaniei cá tíera independente, si dela santiunea Maiestatiei Vóstre cá Mare Principe alu Transilvaniei. Aceste inse pene acuma nu s'au intemplat.

Asia vedemu ca pene la a. 1848, Zarandul astatu de jure catu si de facto s'a tenuity de Tranni'a.

2) Ce se tiene de art. 6 de legea Ungariei din 1848 prin care s'ar' vré reactivata legea din Posionu dela a. 1836, acelu artícul anca e adusu numa de diet'a tieriei unghuresci, in care neci Zarandul neci Transilvani'a n'a fostu representata, si asia acela chiar' asia nu póte fi obligatoriu pentru Transilvani'a séu pentru o parte a ei, precum nu e obligatoriu celu din 1836.

Dar' despre legile din 1848 se nasce intrebarea: suscepta ea undeva, séu recunoscuta ea reactivarea lor?

Maiestate! legile dietei ungare din 1848 nu potu fi obligatorie pentru Transilvani'a din motivele mai susu enumerate, si in specie din fapt'a ca Transilvani'a e cu totul independente de Ungari'a.

Éra in catu pentru legile Transilvaniei din 1848 noi amu aretatu mai insusu nulitatea acestor legi. Afara de aceea, legile din 1848 nu suntu suscepte neci in diplom'a din 20. Octombrie 1860, neci in biletele de mana de acelasiu datu, neci in patent'a din 26. Februariu 1861, neci in alte manuscrite séu instructiuni, neci nicairi de rui 13 incóce, de candu si pene in diu'a de astadi Zarandul s'a tenuity si se tiene de Transilvani'a cá tíera de sine statat'oria.

Pe lunga aceste, diplom'a din 20. Oct. 1861, acestu actu de viétia constitutiunale a imperiului, sustiene si asecura autonomi'a Transilvaniei; candu a iesitu acea diploma, candu s'a restauratu cancelari'a transilvana, candu s'a reorganizatu guvernul transilvanu, atunci Zarandul s'a tenuity si se tiene anca de Transilvani'a; acésta a recunoscutu'o chiar' si can-

celari'a aulica transilvana, tramitendu numa decatu dupa restaurarea sea incunoscintiare la oficiurile din comitatul Zarandului, ca au de a coresponde cu guvernul si cancelari'a transilvana.

Asia vedemu ca Zarandul si dela a. 1848 incóce si pene in diu'a de astadi chiar' asia e parte nedespartita a Transilvaniei, si chiar' asia se tiene de acésta matre tíera, cá si inainte de 1848; si vedemu apoi ca anesarea comitatului nostru catra tier'a unghuresca nu se póte face neci dupa art. 21 din 1836 dela Posionu, neci dupa art. 6 din 1848 alu dietei Ungariei.

Cele ce s'au disu in respektu politicu si teritoriale, acele se potu aplicá si in respektu besericescu. Tracturile protopopesi din acestu comitatu s'au tenuity din viécuri totu de dieces'a Sabiului in Transilvani'a, asia catu taiarea a 50 de parochii si a poporului respektivu de catra dieces'a Sabiului si incorporarea lor cu dieces'a Aradului ar' vatemá autonomi'a besericesca si ar' fi in contra santeloru canóne, cari nu suferu asemeni stramutari si dismembrari ale dieceselor autonome fara scirea si invoirea sínódelor respektive.

Pentru aceea intregulu cleru gr. n.-unitu alu Zarandului de susu, a presentatu la adunarea acestui comitetu comitatense o scrisória, prin care cu tóta solemnitatea protestéza in contra incorporarei bisericeii a tractelor Zarandene cu dieces'a Aradului; si adunarea acestui comitetu nu póte decatu se 'si unéscu votulu seu cu protestulu memoratu, care 'lu si acludemu aci cu tóta omagialitatea.

Maiestate! Déca legile, autonomi'a si integritatea Transilvaniei nu concedu anesiunea Zarandului cu tier'a unghuresca, apoi mai suntu anca si alte motive pentru cari comitatul nostru nu doresce neci decumu o asemene anesiune.

In legile tieriei unghuresci nu este neci umbra de o garantia pentru sustinerea autonomiei, drepturiloru municipali si a integritatii comitatului nostru.

Afara de aceea comitatul nostru, cá comitatu alu Transilvaniei, are unu dreptu positivu si reale, care, anesanduse cu Ungari' lar' perde numa decatu; acesta e dreptulu la cumperarea sarei cu unu pretiu moderatu si abiá pe diumetate decumu este pretiulu sarei in Ungari'a.

Mai este apoi si acea impregiurare, ca comitatul nostru e locuitu mai numa de romani, si ei 'si vedu periclitata tóte interesele sale nationali, déca acestu comitatu s'ar' incorporá cu tier'a unghuresca, ca neci o lege ungara nu asecura pentru romani drepturile acele de cari unghurii se bucura acumu de atate secle.

Dar' o atare incorporare ar' taiá nu numa in interesele romanilor din acestu comitatu, ci chiar' si in interesele a toti romanii din Transilvani'a. Pentru aceea noi amu vedé aci necesitatea unui congressu nationalu romanescu, care de securu n'ar' lipsi a 'si esprime opiniunea si in acestu obiectu.

Deci, precum o națiune séu o tíera ori care din imperiulu Maiestatiei Vóstre c. r. apostolice, asia si comitatulu nostru, alérga in cea mai profúnda umilintia la tronulu Maiestatiei Vóstre, si basanduse atatu pe simtiulu de eterna dreptate alu Maiestatiei Vóstre, catu si pe documentele de statu si pe adeverurile si faptele istorice mai susu enumerate, se róga cu cea mai supusa umilintia si omagialitate :

I. Maiestatea vóstra c. r. apostolica se Ve îndurati a sustiené Transilvani'a in independenti'a sea constitutiunale si integritatea sea teritoriale, si asia uniunea Transilvaniei cu Ungari'a se nu o concedeti.

II. Maiestatea Vóstra se ve îndurati pregratiosu a nu concede anesiunea comitatului Zarandu cu tíer'a unгурéscá, ci se ve îndurati a 'lu sustiené si de aci înainte cá parte nedespartita si integrante a Transilvaniei suptu cancelari'a aulica transilvana, si suptu gubernulu si celelalte dicasterie transilvane, de aci Maiestatea Vóstra se ve îndurati a dispensá pe comitatulu Zarandulu de a tramite vre-odata deputati la diet'a Ungariei.

III. Maiestatea Vóstra se ve îndurati a concede romaniloru tienerea unui congressu nationalu.

IV. Maiestatea Vóstra se Ve îndurati a conchiamá diet'a Transilvaniei, in care se fia reprezentatu si comitatulu nostru Zarandu dupa usulu si ordinatiunea legiloru transilvane de pene acumu.

Dupa cari, suntemu cu cea mai umilita si supusa omagialitate

Ai Maiestatiei Vóstre c. r. apostolice

Din sesiunea comitetului comitatense, tienuta in 20. Juliu 1861.

Cei mai credintiosi supusi,
comunitatea comitatului Zarandu.

Opiniune despre pusetiunea nóstra.

(Urmare din Nr. tr.)

Dupa ce s'ar' decide acestu procesu de catra Maiestate si dupa ce s'ar' confirmá constitutiunea romaniloru, atunci ei aru avé mai antaniu a se organisá cu autoritatilé loru separatu de unguri si de sasi in cele nationale, éra in cele comune a se uni cu ei prin forme, care s'aru determiná prin pactu de federatiune aequo jure, la care acum ar' luá parte cá paciscente si natiunea romana, cá natiune libera organisata cu autoritatile sale.

Fara de una constitutiune, in care ar' fi determinate cu esapetia derepturile natiunii romane in reportu catra dinasti'a si catra celelalte natiuni compatriote, si fara de una organisutiune nationale si internatiunale, nu vedu, cum ar' poté se trapte natiunea romana sub celelalte natiuni despre negotia politice cá ecare cu ecari, si ce valore ar' poté se aiba inarticularea natiunii romane, decatu ca intre

unguri s'ar' bucurá dinpreuna cu ungurii de derepturile magiariloru si ar' fi lipitura magiara, intre secui ar' ascultá de dereptulu secuiloru dinpreuna cu secuii si ar' fi lipitura secuiesca, intre sasi ar' fi supusa dinpreuna cu sasii statuteloru sasesci si ar' fi lipitura sasescá, adeca pretutiindenea totu numai lipitura; de in contra daca s'ar' recunoscce si dereptulu ei, si deaca s'ar' organisá si dins'a, atunci ar' fi libera nu lipitura, ar' poté se si trapte impreuna cu celelalte natiuni si afara de acést'a prin acea recunoscere nu s'ar' redicá numai unii artieli si unele institutiuni magiare si sasesci injurioase romaniloru, ci s'ar' redicá totu dereptulu magiaru si sasescu, de care natiunea romana acumu de una miie de ani nu póte se traesca cá natiune libera, in catu de acolé incolo' acestu dereptu ar' fi numai alu unguriloru si alu sasiloru, cumu se cadea se fia si pana acumu.

Acést'a e parerea mea in sum'a. Cugetati seriosu. Problem'a si dorinti'a romaniloru e de a se face natiune politica, ad. de a se scote de subtu dereptulu unгурescu, secuiescu, sasescu, germanu, numai transilvanu, asemenea si de subtu optroituri, acést'a inse nu e cu potentia, fara numai daca 'si voru instaurá si ei dereptulu loru nationale. Cugetati, cá naturalitatea politica nu e cu potentia fara de viuentia nationale politica, cá acést'a nu e cu potentia fara de dominatiunea vointiei nationali celei adeverate, si cá acést'a erasi nu e cu potenti afara de organe nationali, care se o exprima si se o puna in lucrare, prin urmare cá fora de organe nationali nu e cu potentia nece nationalitatea politica. Deci si deputatii alesi si adunarea compusa nu in poterea dereptului natiunii romane, ci numai in poterea unei legi optroite n'ar' fi organulu si rostulu vointiei natiunii romane, ci organulu si rostulu altei vointie.

Candu s'au supusu tier'a casei de Austri'a, atunci romanii n'aveau personalitate nationale politica si aptiune se 'si garantasca derepturile nationali cum 'si le au garantitu Ungurii, sasii, croatii; ceea ce n'au facutu atunci se faca acum, numai se nu faca „aliud quam faciendum est; deci cugetati seriosu, se nu votati asupr'a nici unui obieptu politicu pana ce nu veti fi constituti si organisati cá natiune politica; cum ati poté traptá despre negotia politice pana candu nu sunteti natiune politica? probabilmente numai cá instrumente politice. Acést'a au decretat'o si adunarea nationale din 15. Maiu candu au protestatu in punctulu 16, cá natiunea magiara si sasescá se nu iee la desbatere caus'a unirii (apoi obieptulu principale si acum e totu numai unirea!), pana ce nu va fi constituta si organisata si natiunea romana cu deputatii sei, se in tielege cá in poterea dereptului seu, nu in poterea unei concessiuni, care astadi s'ar' dá mane s'ar' luá, cá se se veda, cumca si de astadata inca amu fostu numai instrumentulu politiciloru cum au fostu parentii nostri in lupt'a catolicismului, cu protestantismulu in seclulu trecut.

Seiu ca voru dice unii de intre ai nostri: acestu procesu e greu si ne practicabile, nu 'lu vomu urmá, ci vomu votá cu bucuria asupr'a toturoru obiecteloru, care ne se voru pune inainte cá se intramú chiaru pre in acést'a cu fapt'a in usulu derepturiloru nostre publice, si daca ne voru chiamá la Pest'a, la Pest'a ne vomu duce, de ne voru chiamá la Vien'a, vomu merge la Vien'a si asia mai departe, numai se fia bene si se fimu una data natiune politica!

Eu nu vren se atacu credenti'a politica a nimeni, a'siu vré numai cá unii cá acestia se 'si aduca a mente, cumca atari ómeni, carii ar' merge in tóte partile, numai acolo nu, unde iar' chiamá dereptulu natiunii proprie, n'ar' fi nem'cu mai pucinu de catu membrii unei natiuni mature pentru esistentia politica, asemenea si atari deputati, carii aru votá fara de principiu si fara de discretiune numai pentru cá se póta dice, ca au votatu in cutare si in cutare dieta, érași n'ar' fi nimicu mai pucinu decatu deputatii unei natiuni chiamate la viéti'a politica. Romanii au votatu totu cu ungurii sute de ani la marcali si in diet'a pana la 1848, cu ungurii impreuna s'au batutu in tóte befele care au glorificatu numai pre natiunea magiara; preotimea si noblet'i'a romana s'au despartitu de fratii lorú si s'au unitu cu preotimea catolica si cu noblet'i'a magiara; acum cá de unu anu érași voteza cu ungurii si cu sasii la comitatu si in scaune si in diet'a din Pest'a, si inca nu numai nobilii ci si una parte din nenobili. Ce au folositu romanilorú tóte aceste votari impreuna, tóte aceste conclucrari si uniri? Clerulu unitu au remasu cu buzele dramboiate, nobilii romanilorú totu in opinci si cód'a aristocratiei inalte magiare, astadi le iese si viéti'a in periclu pe la comitate fara se aiba la ce se se provoçe si la cine. Asia va fi si votarea in dietele venitorie pana ce nu voru fi garantati si romanii cu dereptulu lorú si autoritatile lorú nationale separate de ale ungurilorú si sasilorú.

„Candu suntemu intre atate focuri, cum dici Domni'a Ta, candu suntemu amenintiatu a ne contopi, candu ne tragu unii intr'una parte, altii intr'alt'a“ eu nu vedu nici una cale, afara de calea dreptului nostru, pre care se mergemu, cá se nu perimu, am lucrá deci si in contra consensului natiunei nóstru declaratu de atate ori si in atatea moduri, si in contra consensului toturoru gentilorú, candu vedemu pre unguri, sasi, croati, ca provoca toti la dereptulu lorú si numai cu acést'a se apera, si noi ne am teme a provocá la dereptulu natiunii nóstre si a starui la Maiestate cá se 'lu recunosca si se 'lu confirm'e.

Se póte ca n'amu castigá, se póte ca dinasti'a n'ar' aflá cu cale alu recunosce si a 'lu confirmá, póte pentru cá se nu iee asuprasi obligatiuni paptit'e si catra natiunea romana cum au luatú catra cea magiara, sasésca, croata s. a. atunci incái am scia, ca anii captivitatii natiunii nóstre inca nu s'au ple-nitu, atunci amu pune la una parte politic'a, si amu face statute de ortografia, carii amu poté, amu tiené conversatiuni literarie in locu de adunari politice, amu mai redicá undeva unu episcopatu, amu tiené si cate unu sinodu macaru una data in fiacare seclu, statutele aceleuia le amu tramite la Papa cá se le intaresca, pentru concordate ar' fi de ajunsu comisiunea s. sinodulu episcopilorú singuri, dereptulu strainilorú caruia amu fi supusi, l'amu invéti'a totu la straini, fienduca ei aru fi naturalmente mai competenti a ne 'lu interpretá autentice cum omnibus rationibus si totu in favorem cum ne l'au interpretatu pana acum.

Acesta parere amu comunicat'o mai adunadi intr'unu respunsu si DD. I . . . si A . . . ; 'mi pare reu cá n'am copi'a cá se tio tramitu. Me temu inse cá se nu fia ide'a dereptului nostru romanu una idea mai straina romanilorú decatu strainilorú; parentii si pruncii, fratii si sororile inca nu se mai cunoscú dupa ce au trecutú ani multi de candu nu s'au maí vedutu, dereptulu nostru de si nu s'au potutu scóte de totu de in vieti'a poporului romanu, in scótele nostre de acolo e unu ce ne auditu, fiantia necunoscuta; patru ani pentru Teologia si nici una di, nici una óra pentru dereptulu si politic'a nationale, ast'a nu se mai afla la nici unu poporu ce voesce se aiba viéti'a politica!

De alta data ti voiu scrie, de voesci, si despre viéti'a politica a romanilorú intre sene, care dupa a mea parere nu e cu potentia fara de legatur'a dereptului nostru stramosiescu, apoi despre unirea romanilorú cu natiunea magiara si cu celelalte, ceea ce nu e cu potentia fara de legatur'a dereptului gentilorú; se combatemu asia dara credenti'a servile, ca amu poté se fimu romani liberi si natiune politica si subtu dereptu strainu, déca voimu se fimu romani non tantum nomine sed et jure. etc. —

Amu se ve tramitu scriptele fara indoéla indata ce le voiu publicá

Alu Domniei Tale

Esi in 17. Octombre 1861.

vechin amicu si estimatoriu
Sim. Barnutiú,
professoru de dereptulu publicu
alu romanilorú.

Redactoru respundietoru
Iacobu Muresianu.

Editionea: in tipografi'a lui
Ioanne Gött.